

Bessenyei Márta:
A szeretet perspektívái
Boros Gábor: *A szeretet/szerелеm filozófiája*¹

Boros Gábor tavaly megjelent tanulmánykötetének középpontjában két olyan fogalom áll, melyeket a szerző – saját bevallása szerint is – már hosszú ideje kutat. Ennek a folyamatnak az eredménye az ELTE Eötvös Kiadó gondozásában megjelent *A szeretet/szerелеm filozófiája* című munka. A tanulmányok nem feltétlenül ismeretlenek, hiszen már megjelentek korábban itthon vagy külföldön, vagy elhangzottak előadásként; a szerző azonban átdolgozta, illetve lefordította írásait. A tanulmánykötetben pedig mindig lehetőség nyílik az eddigi kutatások eredményeit rendszerezni, összefoglalni, továbbá a különböző eredmények között olyan összefüggésekre rámutatni, melyekre egy-egy előadás keretein belül nem adódik lehetőség. Ezeket Boros meg is teszi, így válik a könyv a témán túl is egységes művé.

A kötetnek nem célja, hogy bemutassa a szeretet/szerелеm fogalmának átalakulását és változását a különböző filozófiai korokban. Bár a mű íve Platón-tól Paul Ricœur-ig húzódik, mégis sokkal inkább célja különböző aspektusokból láttatni a szeretet/szerелеm által felvetett problémákat és kérdéseket, illetve az ezekre adott válaszok sokoldalúságát. Központi gondolata, hogy a szeretet/szerелеm értelmezése elengedhetetlen önmagunk megértése során, valamint olyan erővel rendelkezik, mely képes közösségek kialakítására; e téziseket valamennyi tanulmányban megtalálhatjuk. Természetesen helyenként elengedhetetlen a filológiai elemzés is, a szerzőnek mégis sikerült elérnie, hogy ez ne csökkentse a filozófiai értelmezés fontosságát és mértékét. E két típus mellett azonban ki kell emelni az irodalmi elemzések jelenlétét is. Boros számos irodalmi példát hoz könyvében, melyek üdítően hatnak az olvasóra.

---

¹ Boros Gábor: *A szeretet/szerелеm filozófiája. Szisztematikus-történeti tanulmányok*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.

A kötet négy fő fejezetből áll: 1. Szümpozsion, 2. A szerelemfilozófiák korszaka, 3. Kant, Lucinda, Hegel: a szeretet/szerelem (természet)jogi keretei, végül 4. Szümpozsion mint a keresztény természetjogi rend ellehetetlenülése. Már a főfejezetek címeiből is láthatóvá válhat, hogy az egyes fejezetek között nem csak az időbeliség egymásutánisága, hanem a különböző, de egyben megújuló elgondolások, nézetek összefüggései még a filozófiatörténeti szálnál is nagyobb mértékben járulnak hozzá a mű koherenciájának megteremtéséhez.

A Szümpozsion című fejezet központi fogalmaként a szeretet/szerelem mellett megjelenik a polifónia és a szümpozsion műfajként való felfogása is. Boros ebben a fejezetben olyan szümpozsionokat vagy szümpozsion jellegű műveket vizsgál, melyek centrumában a szeretet/szerelem áll. Ennek tekintetében nem véletlen, hogy a kötet első tanulmánya Platón *Szümpozsionja*. Nem csak azért kell azonban első tanulmánnyá tenni ezt a dialógust, mert a filozófiatörténetében is ez az első. Ennél egy jóval fontosabb érvet hoz fel Boros annak igazolására, miért kell elsőként foglalkozni vele: ez a mű ugyanis nagy hatása révén majd minden későbbi hasonló jellegű művet megalapoz.

Platón mellett olyan szerzők művei is előtérbe kerülnek, mint Lucretius, Capellanus, Szent Ágoston és Szent Tamás, Ficino és talán meglepő módon Diderot és Buñuel. E szerzők, mind különböző aspektusokból vizsgálták a szeretet/szerelem problémakörét, és így valamennyien különböző válaszokat kaptak. Ezért vizsgál Boros ebben a fejezetben olyan témákat, mint például a halál, a társadalom születése, az akarat, vagy a platóni szerelem plátóivá válása.

Az e fejezetben tárgyalt szerzők műveit (természetesen Platón *Szümpozsionját* is) ugyanaz a kérdéskör, mégpedig az együtt-lét foglalkoztatja. Ennek az együtt-létnek a lehetséges aspektusai villannak fel a szerzők különböző elgondolásaiban, úgymint együtt-lét a szerelemben, a vallásban, a társadalomban. Mégis, a téma azonosságán túlmenően szinte mindegyikük gondolkodásában van valami közös. Boros állítása szerint ez az együtt-létről való gondolkodás polifóniája – vagyis, hogy mindegyikük több különböző megközelítési módot mutat be –, mely mellett a szerző erősen érvel, mind Platón és Ficino kapcsán, de Diderot elemzésekor is szóba hozza.

A második fejezet a 17. század néhány alakját mutatja be. Ha az előző fejezet központi alakjának Platónt tekinthettük, itt a centrumban Descartes áll. Boros célja, hogy Descartes-on és hozzá kapcsolódóan más szerzőkön keresztül az ellen a hagyományos nézet ellen érveljen, mely szerint a 17. században a szeretetről való gondolkodás háttérbe szorult. Ezt a kérdéskört Boros már

korábban is érintette *A mozgástörvényektől Isten értelmi szeretetéig* (Budapest, Áron Kiadó, 2003) című munkájában. Álláspontja ugyanis az, hogy a kor gondolkodói ugyanolyan mértékben reflektálnak az érzelmekre és a szeretetre, mint például az ész fogalmára.

Boros érvei közül nincs lehetőség mindet kiemelni, ezért megpróbálom a legfontosabbakra szorítkozni. Egyrészt hangsúlyozza, hogy Descartes a szeretet fogalmával illetett olyan eseteket is, melyekre ma aligha használnánk ezt a fogalmat. Descartes-nak a szeretet és a gyűlölet vizsgálatát e fogalom mélyebb elemzését kellett elvégeznie: ezért foglalkozik például az apai szeretettel vagy a férj érzelmeivel felesége halála után. Boros mindkét descartes-i példát alapos vizsgálatnak veti alá, akárcsak az intellektuális emóciók problémáját. Az istenszeretet kérdésével kapcsolatban Malebranche-t vizsgálja, továbbra is Descartes-on keresztül. Boros ezen a ponton szintén ellentmond a hagyományos elgondolásoknak, és Malebranche istenszeretetről való felfogását Descartes elgondolásának a módosulásaként határozza meg. A fő különbséget kettejük között abban látja – Jézus Krisztus szerepén túl –, hogy bár istenszeretet alatt ugyanarról beszélnek, máshogy jutnak el hozzá: míg Descartes filozófiai, addig Malebranche teológiai megfontolások útján. Végül, Lady Masham elméletének áttekintésével Boros egy újabb érvet szolgáltat arra, hogy a 17. századot miért tekinthetjük a szeretetre és a szerelemre vonatkozó reflexió kapcsán is jelentősnek: Lady Masham ugyanis bevezeti a szenvedélyek logikáját a gondolkodásba.

Amennyiben azonban ez a számos filozófiai példa mégsem győzne meg bennünket, Boros egy olyan szerzővel is mélyrehatóan és hosszan foglalkozik, akit leginkább komédiái alapján ismerhetünk. Molière egyes darabjait filozófiai jellegű műként is értelmezhetőnek tartja, amelyek újabb példával szolgálnak arra, hogy bizonyítsa a szeretet jelentőségét a században. Boros Molière színműveinek olyan központi gondolatait emeli ki, mint a nemeslelkűség, az együtt-lét mint házasság, valamint a szeretet a szerelem és a barátság tükrében. Mindezeket a kérdéseket összhangba állítja Descartes gondolataival, így Molière alkotásait is érvként használja annak bizonyítására, hogy a szeretet különböző típusai a racionális mechanika tudáselménye mellett is kiemelkedők a 17. században.

A harmadik fejezet fő alakjai a címben is szereplő Kant, Schlegel Lucindája valamint Hegel. A természetjog és a szeretet/szerelem kapcsolatáról egy olyan átfogó képet kapunk, melyben megjelenik Cicero, Spinoza, a korábban már más aspektusból tárgyalt Descartes és Malebranche. A fejezet fő célja

annak bemutatása, hogy hogyan kapcsolódik össze a jog és az etika Kantnál és Hegelnél, ahhoz azonban, hogy erre a kérdésre választ kapjunk, szükséges megérteni az erre a célra irányuló korábbi elgondolásokat, melyek ismertetését Boros meg is teszi.

Ez a fejezet annyiban eltér a könyv eddigi szerkezetétől, hogy nem találunk benne alfejezeteket, mégis fontos kapcsolatot, tulajdonképpen hidat teremt az eddigi és a negyedik, utolsó egység között. Hiszen olyan gondolkodók és témák kerülnek benne előtérbe, melyekkel már foglalkozott a szerző, de itt újra, más megvilágítás alá helyeződnek. Ilyen fogalmak például az akarat, mely a szeretet keresztény értelmezésének tárgyalásakor merült fel, a szerelemlétra, mely a platóni *Szüimposzion*nal állítható párhuzamba, vagy akár a házasság és barátság, melyekkel kapcsolatos kérdéseket Descartes és Molière is feszegetett, ahogy ezek korábban bemutatásra kerültek.

Végül a negyedik fejezetben olyan elgondolásokkal találkozhatunk, melyeket az eddig ismertetett nézetek már megalapoztak. Olyan műveket is ismertet a szerző, melyek szüimposzion jellegűek, továbbá kiemelkedő szerepet kap az előző részben tárgyalt jog, valamint a szabadság és a szeretet egyszerre történő megvalósulásának problémája. Mindezeket túl ebben a fejezetben Boros olyan fogalompárokra foglalkozik, mint a szabadság-szerelem kapcsolata Kierkegaard-nál, párhuzamba és ellentétbe állítva Malebranche-sal és Descartes-tal, a kontinuitás-diszkontinuitás Bataille kapcsán, vagy a szeretet és az igazságosság kapcsolata.

Mégis, amit a legizgalmasabbnak tartok kiemelni e fejezet kapcsán az a filozófiai gondolkodás lehetőségének észrevétele olyan művekben, melyekről nem ez jutna először eszünkbe. Így például Boros filozófiai nézőpontból közelít a mindenki által ismert *Szabadság, szerelem!* című Petőfi vershez, filozófiai értelmezés lehetőségét tulajdonítja Almodóvar *Beszélg hozzá!* című filmjének, végül hosszan elemzi Menasse *Érzéki bizonyosság* című regényét, mely különböző filozófiai és művészetelméleti diskurzusokból áll, lehetőséget adva különböző filozófiai elméletek tárgyalására, akárcsak a tanulmánykötet legelején tárgyalt *Szüimposzion*.

Úgy vélem, Boros könyvét végig áthatja a sokoldalúság. Nem csak abban a tekintetben, hogy a szeretet és a szerelem problémakörét különböző korszakokban és különböző aspektusokból járja körbe, hanem abban is, ahogyan különböző alkotásokon (filozófiai mű, színmű, film, regény, vers) keresztül hozza közelebb a problémákat az olvasóhoz, így mutatva be, hogy a szeretetről

és a szerelemről való gondolkodás milyen fontos szerepet kapott minden korban, valamennyi alkotásban. A szeretet tehát – és ez a mű központi gondolata, mely végighúzódik az egész kötetben –, alapvető szereppel rendelkezik, mind az egyén, mind a társadalom vonatkozásában: nélkülözhetetlen önmagunk megismerése során, és strukturáló elv a közösségek alakulásában.

Boros nem titkolja, hogy a téma nem csak közel áll hozzá, de egyik kedvenc területe a filozófián belül. A szeretet/szerelem kérdéskörének ilyen részletes és alapos kibontása, ennyi korszakon átívelve és ilyen sok nézőpontot felvonultatva valóban csak akkor lehetséges, ha szeretettel fordulunk kutatásunk felé.